

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
כי תשא – פרה
אדר ה'תשפ"ג ב'של"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור דברי הרמב"ם בעניין הדלקת נר שבת, ולגבי קידוש והבדלה בדברים, חמש דעות בגמ' [סנהדרין דף צב:] לגבי מי הם "העצמות היבשות" שהחיה יחזקאל, מאמר חז"ל נדיר המובא בכת"י תימן כי הם נקנסו מיתה בגלל שביטלו את הקידוש בליל שבת וי"א את נר שבת, ובירור האם הקידוש על היין הוא מדאורייתא או מדרבנן.

השלמה בעניין אמירת ויהי נועם וגו' יושב בסתר וגו' במוצאי שבת, שמירה מששה מזיקין, דברי מהר"י ונה זצ"ל בעניין זה, ובעניין אמירת ויהי נועם וגו' בנחת ולא במרוצה.

המשך בירור מנהגינו לברך על נטילת ידים לאחר הנטילה ולפני הניגוב, הרחבה בדין 'עובר לעשייתו', התייחסות למובא בעניין זה בספר הלכה ברורה, ודעת מרן שליט"א כי לדידן יש למחות במי שרוצה לברך קודם הנטילה, בכדי להוציא מלבם של אנשי הכת, כפי שלגבי אפר פרה אדומה אמרין 'להוציא מליבן של צדוקים', וביאור נפלא מה התועלת בכך ש'מוציאים מלבם' הרי הדבר לא עוזר שהם יחזרו בתשובה.

המשך בעניין 'ברכת' עזרא, דברי מהר"ח קורח זצ"ל כי לא יתכן שעזרא קילל שהרי אסור לקלל יהודי, ותשובות לשאלה שהרי מצינו כי ישעיה הנביא קילל את עם ישראל.

תשובת הגר"י זילברשטיין שליט"א לאברך תימני אשר שאל אותו שאלות לגבי הקושי שלו במנהגי תימן בקריאת התורה ובתפילה וכו', וסיפור נחמד על הגר"נ רצאבי זצ"ל – אביו של מרן שליט"א – אשר תמה על מתפללי בית הכנסת מדוע לא העירו לו על טעות קטנה שהיתה בקריאתו.

'עושר' התורה בתימן. תוספת דברים בעניין הקמת בית מדרש לאברכים להוצאת כתבי חכמי תימן נע"ג.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-642-683 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 683

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת רבי משה בן שלמה הי"ד, ומרת דניס בת חיים שתחי', מארצות הברית, שיזכו לזרע של קיימא (חשוכי בנים ח' שנים, וכעת הם בשיא הטיפוליים). ולהצלחתם ברוחניות ובגשמיות.

וכן לרפואת אמו מרת אסתר בת שלום שתחי'.

בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונוק יצילהו, ויזכהו האל לזש"ק במהרה, וימלא כל משאלות ליבו וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ד.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת רבי משה בן שלמה הי"ו, ומרת דניס בת חיים שתחי', מארצות הברית, שיזכו לזרע של קיימא (חשוכי בנים ח' שנים, וכעת הם בשיא הטיפולים). ולהצלחתם ברוחניות ובגשמיות. וכן לרפואת אמו מרת אסתר בת שלום שתחי'. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידי, ומכל צרה ונזק יצילהו, ויזכהו האל לזש"ק במהרה, וימלא כל משאלות ליבו וליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אבי"ר.

תשועת/ישועת י"י כהרף עין (ג"פ).

ביאור דברי הרמב"ם בעניין הדלקת נר שבת, ולגבי קידוש והבדלה בדברים, חמש דעות בגמ' [סנהדרין דף צב:] לגבי מי הם "העצמות היבשות" שהחיה יחזקאל, מאמר חז"ל נדיר המובא בכת"י תימן כי הם נקנסו מיתה בגלל שביטלו את הקידוש בליל שבת וי"א את נר שבת, ובירור האם הקידוש על היין הוא מדאורייתא או מדרבנן.

נלך לפי הסדר, ליל שב"ק, ואח"כ מוצאי שב"ק.

לשון רבינו הרמב"ם [בפרק חמישי מהלכות שבת הלכה א'] כך הוא, הדלקת נר בשבת אינה רשות, אם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק. הרמב"ם מדגיש, כי ישנה חובה, להדליק את הנר בערב שבת, לכבוד שבת קודש. זה לא שהאדם יכול להגיד, אני אשב בחושך, לא מפריע לי. אלא, הוא חייב להדליק. כי זאת אינה רשות, אלא חובה.

ולא מצוה שאינו חייב לרדוף אחריה עד שיעשנה, כגון עירובי חצרות, או נטילת ידים לאכילה. אלא זה חובה. חובה להשתדל לקיים את המצוה הזאת. זה לא כמו נטילת ידים לאכילה, כי אם האדם אינו אוכל לחם – הוא לא חייב לאכול לחם – ממילא הוא לא צריך ליטול ידיים תחילה. אבל בנ"ד, חובה להגיע לקיום המצוה.

ובסיום ההלכה כתב הרמב"ם וז"ל, וחייב לברך קודם הדלקה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת. כדרך שמברך על כל הדברים שהוא חייב בהם מדברי סופרים.

לאחר מכן, בפרק תשעה ועשרים [הלכה ו'], הרמב"ם כותב כי ישנה מצוה נוספת מדברי סופרים. וז"ל, מדברי סופרים, לקדש על היין, ולהבדיל על היין.

הקידוש, עיקרו מן התורה. כפי שהרמב"ם מסביר לפני כן [בהלכה א'] כך, מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. כלומר זכרהו זכירת שָׁבַח וקידוש. וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו. בכניסתו בקידוש היום, וביציאתו בהבדלה.

שיטת הרמב"ם היא, כי לא רק הקידוש, אלא גם ההבדלה, היא מן התורה. זהו חידוש. רבים לא מסכימים לכך, שאפילו הבדלה היא מן התורה. לגבי קידוש, הדבר מוסכם שהוא מן התורה. אולם, לא כתוב במפורש בתורה, לקדש על היין. לא כתוב, מה בדיוק לעשות, איך לזכור אותו? אלא המובן הוא, שזה 'בדברים'.

מן התורה, האדם צריך בכניסת השבת וביציאת השבת, להגיד דברים ועניינים, לשבח את הקב"ה, לגבי עניין השבת. זהו כמו [דברים כ"ה, י"ז] זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמָלֶךָ וגו', בדברים. שום דבר לא צריך, חוץ מדיבורים. לגבי יין, זהו חיוב רק 'מדברי סופרים'.

*

הגמרא במסכת סנהדרין [דף צ"ב ע"ב] שואלת, מי הם המתים אשר החיה יחזקאל? כתוב על כך בנביא יחזקאל [פרק ל"ז], בעז"ה נקרא זאת בהפטר שבת חול המועד פסח, שיבוא אלינו לשלום.

הרי כידוע, מלחמת גוג ומגוג תהיה בסוכות, לכן קוראים אז בשבת חוה"מ את עניין גוג ומגוג. ובפסח, תחית המתים. כך קבלת הגאונים.

נאמר שם ביחזקאל כך, הִיָּתָה עָלַי יָד יְיָ, וַיֵּצְאֵנִי בְרוּחַ יְיָ, וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה, וְהָיָא מְלֵאָה עֲצָמוֹת. וְהֶעֱבִירָנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב, וְהָיָה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי הַבִּקְעָה, וְהָיָה יָבֵשׁוֹת מְאֹד וגו'. וְהִנֵּבֹאתִי כְּאֲשֶׁר צֻנֵּי, וְתִבּוֹא בָהֶם

אמרים, יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו.

ר' ירמיה בר אבא אמר, אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה, שנאמר [יחזקאל ל"ז, ד'] העצמות היבשות, שמעו דבר יי.

ר' יצחק נפחא אמר, אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים, שנאמר [יחזקאל ח', יז] ואבוא ואראה, והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל, מחקה על הקיר סביב סביב וגו', וכתוב התם [יחזקאל ל"ז, ב'] והעבירני עליהם סביב סביב.

ובסוף, הדעה האחרונה, ר' יוחנן אמר, אלו מתים שבבקעת דורא. שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל, היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביפין וכו'. ישנו שם סיפור, וסופו שנבוכדנצר ציוה, ורמסו אותם והרגום וכו'. זה היה באותו הדור, של יחזקאל. ולאחר כמה שנים, יחזקאל החיה את ההרוגים הללו.

מי שיתבונן בעניין יראה, כי בעצם ישנו דבר המשותף לחמשת הדעות האלה. כי זאת מדה כנגד מדה. 'כפרו בתחית המתים', לכן הקב"ה עשה דוקא על ידם את תחית המתים. אמנם רש"י אומר [בד"ה העצמות האלה וכו'] בזה"ל, ולא מן הדין חיו. דהא אמרן, הכופר בתחיית המתים, אין לו חלק לעוה"ב. אלא משום סימן חיו. זהו 'אינו מן הדין'. כי אדרבה, מי שכופר בתחית המתים, לא יזכה לתחית המתים. זהו עניין נוסף, הצריך הסבר בפני עצמו. ויעו"ש בפירוש מהרמ"ד ואלי, כרך י"ט.

אין בהם לחלוחית של מצוה, לכן עצמותיהם היו יבשות מאד מאד. דהיינו, הקב"ה הראה בגופות שלהם, את ענשם. כפי שהם היו ריקים, אפילו מלחלוחית של מצוה, מפל וכל, לכן גם עצמותיהם היו מאד מאד יבשות. בגשמיות, כמו ברוחניות.

אלו בני אדם שחיפו את ההיכל בשקצים ורמשים, לכן הגידים העור והבשר שלהם, אשר היו חופים על העצמות, נרקבו ולא נראו. כפי שהם הניחו ציורי שקצים ורמשים שהם בזיון להיכל, כך היה בזיון לגוף שלהם, שנשארו רק

הרוח ויחיו, ויעמדו על רגליהם, חיל גדול מאד מאד וגו'.

תחית המתים, משהו מיוחד ונפלא. הגמרא שם שואלת בזה"ל, ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל? מי הם המתים האלה, שעליהם נאמר, ויאמר אלי הנבא אל הרוח וגו', מארבע רוחות באי הרוח, ופתי בהרוגים האלה ויחיו? הגמרא שם מביאה, חמש דעות. אמר רב, אלו בני אפרים, שמנו לקץ וטעו, שנאמר ודברי הימים א' ז, כז ובני אפרים שותלח וכו'.

כידוע, בני שבט אפרים טעו בחשבון. הרי כתוב, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכש גדול [בראשית ט"ו, י"ד], ויעבדום וענו אתם ארבע מאות שנה [בראשית ט"ו, י"ג]. הם עשו חשבון, מזמן ברית בין הבתרים, והחשבון יצא להם בשנה מסויימת, אבל בעצם הדבר היה טעות. צריך שלושים שנה אחרי כן, כי החשבון אינו צריך להתחיל מברית בין הבתרים, אלא מלידת יצחק, כי אז התחיל השעבוד, אז התחילה הירידה. פי גר יהיה ירעך, בארץ לא להם [בראשית ט"ו, י"ג]. זה יצחק. אולם כך הם חשבו, היו בטוחים, אפרים אביהם יעץ להם שיצאו וכו'. והם יצאו ממצרים בכוח גדול וביד חזקה, עם כלרזיון במטרה להגיע לארץ ישראל דרך ארץ פלשתים. לכן כתוב, ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים פי קרוב הוא. פי אמר אלהים, פן ינחם העם בראתם מלחמה וגו' [שמות י"ג, י"ז]. אם הם יראו את תוצאות המלחמה, של בני גת עם בני אפרים. בני אפרים היו בטוחים – כך מסביר הרמ"ה, רבינו מאיר הלוי, שם במסכת סנהדרין – כי עכשיו רכוש אומות העולם בידם, כפי שנאמר וזאתי כן יצאו ברכוש גדול, לכן הם הלכו לבזוז את המקנה של פלשתים, והפלשתים נלחמו בהם והרגו את כולם, ונשארו עצמותיהם שטוחים חמרים חמרים על גבי האדמה. עד לזמן יחזקאל, שאז הוא החיה אותם. כך לפי דעת רב.

ושמואל אמר, אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים, שנאמר [יחזקאל ל"ז, י"א] ויאמר אלי פן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה. הנה

מוצש"ק כי תשא – פרה ה'תשפ"ג ב'של"ד
עצמותיהם, בלי כל מה שמחפה אותם, לעין כל.

*

ישנו דבר חידוש, הכתוב במדרש קדמון מתימן [על פרשת בשלח], אשר איננו ידוע ולא מפורסם. בספר תהלה לדוד מובא כך, ועל מה נקנסו מתי בקעת דורא מיתה? אלא, על שביטלו קידוש לילי שבת.

שמעתם? דבר חדש.

שנאמר [יחזקאל ט', ו'] וממקדשי תחלו.

הלכך, כל המבטל קידוש שבת, מלסדרו על היין, ראוי לקברו בחייו.

אלו דברים, שלא שמעתם און.

שאלה מהקהל: מי חיבר את הספר הזה תהלה לדוד?

תשובת מרן שליט"א: מישחו. זהו קובץ, ספר זכרון, אשר בתוכו מישחו העלה זאת. נדפס בברסלוי, לפני אולי מאה שנה. זהו כתב יד תימני, משנת חמשת אלפים פ"ג.

לגבי הפסוק 'וממקדשי תחלו', הפשט הפשוט הוא, מלשון התחלה. או כפי שהגמ' במסכת שבת [דף נ"ה ע"א] דורשת, וממקדשי תחלו, אלו בני אדם שקיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו. מקודשים ביותר. בגלל שלא מיחו, הם נענשו.

כאן ישנה דרשה חדשה. 'וממקדשי תחלו', מובן לפי העניין, כי 'תחלו' היינו, מלשון [בראשית ד', כ"ו] אִזְּ הַנִּחַל לְקִרְאָה בְּשֵׁם יְיָ, התרגום הוא, חלו פני אנשא מלצל'אה בשמא דיי. דהיינו פסקו. 'את מקדשי', הם ביטלו את הקידוש. פסקו מלהגיד את הקידוש.

רבי נתן אומר, עתיד להיפרע ממנו בגופו בבניו ובממונו. מי שמבטל את הקידוש.

ובהמשך הוא מביא – לפי הסגנון לא ברור בדיוק, האם זאת דעה אחרת, או גירסא אחרת. והאם בכלל הדבר קשור אל העניין דלעיל, או לנושא אחר – בזה"ל, על שביטלו מלהדליק נר שבת. במקור אחר בכת"י, מצאתי זאת לגבי הרוגי ביתר ואכמ"ל.

מה שבטוח הוא, כי הם 'ביטלו קידוש לילי שבת'. וכך משמע מהמשך דבריו, 'כל המבטל קידוש שבת, מלסדרו על היין, ראוי לקברו בחייו'. כי לדבריו, כפי ששם הם ביטלו קידוש לילי שבת, אשר עושים אותו על יין, א"כ נלמד מכאן שאם אדם יעשה כך, אזי 'ראוי לקברו בחייו'.

לכאורה, הדבר פלא עצום. וכי מי שאינו עושה קידוש בשבת, הוא חייב מיתה? הרי אמרנו לעיל, כי הקידוש על היין הוא מדרבנן? וקל וחומר, אם המדובר על נר שבת.

אלא מאי, הדבר איננו פשוט. נכון שכך נקיטין להלכה, שהקידוש על היין הוא מדרבנן, כי מן התורה הקידוש הוא אפילו בדברים. אולם התוספות במסכת פסחים [דף ק"ו ע"א, סוף ד"ה זכרהו על היין] מצדדים, יותר נכון מביאים צד, כי הקידוש על היין הוא מן התורה.

הגמרא שם דורשת כך, זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (שמות כ', ז'), זוכרהו על היין בכניסתו.

האמת היא, כי מפשטות דברי הגמרא, בודאי נראה שהדבר מן התורה. כי הגמרא מסמיכה את הפסוק 'זכור את יום השבת', לעניין 'זכרהו על היין'. אמנם הגמ' לא מסבירה, מנין שצריך על היין? הרי בפסוק כתוב רק 'זכור'?

אבל כבר התוס' מביאים שם בזה"ל, דזכירה כתיב על היין, זְכוֹרוּ פֶּיִן לְבָנוֹן (והושע י"ד, ח'), נְזִיפְדָּה דְדִידָא מִיַּין (שיר השירים א', ד'). זה כמו 'זכירה שוה'. שם כתוב יין, א"כ גם הזכירה כאן היא על היין. והא"י זכירה, היינו קידוש.

אולם בכל זאת, התוס' אומרים בהמשך כך, ונראה דקידוש על היין אסמכתא היא. לגבי 'על היין', אין ראיה מן התורה. רק לגבי זכירה. והם מביאים ראיה מן הסוגיא במסכת נזיר [דף ג' ע"ב], אם אדם אסר על עצמו יין של מצוה וכו'. לא ניכנס אל הראיה הזאת, וישנם כאן כמה פלפולים, שקלא וטריא. אם כן, בהתחלה התוס' מביאים ראיה, כי היין אינו מן התורה.

ולבסוף כותבים התוס' בזה"ל, ועוד מצינו למימר, דקידוש על היין, דבר תורה. אכן, יכול להיות שהקידוש על היין הוא מן התורה.

בתר דבעיא [דבעיה], הדר פשטא [פְּשֻטָה], נר חנוכה עדיף, משום פְּרָסוּמִי ניסא.

וא"ת, והיכי דחינן קדוש היום דאורייתא, משום נר ביתו ונר חנוכה? יש לומר, דלא דחי' ליה, דהא אפשר לקדושי אָריפתא [פסחים דף ק"ז ע"ב]. אלא דאי לא משום שלום ביתו, ופרסומי ניסא, מצוה מן המובחר [עדיף] טפי בחמרא, כדאמרינן [שם ע"א] זכרהו על היין בכניסתו.

רק למצוה מן המובחר צריך יין, כי מן התורה יוצאים ידי חובה בפת.

אפשר כי לכן לא נכתב מפורש בתורה שזכירת הקידוש הוא על היין, כי גם על פת מועיל מן התורה.

היוצא מכך, שלגבי הנר, אפילו לפי הר"ן זה רק מדרבנן, כי הוא ניתקן משום שלום בית.

ויכול להיות, שכך גם דעת הרמב"ם. דהיינו לא פשוט ולא מוכרח להבין בדעת הרמב"ם, שהקידוש על היין הוא מדרבנן. כי לשון הרמב"ם היא, שזה 'מדברי סופרים'. ידוע כל הנדון בדברי הרמב"ם, בהתחלת הלכות אישות, לגבי 'בשלושה דברים האשה נקנית, בכסף בשטר ובביאה', בעניין הלימוד משדה עפרון וכו'. הרמב"ם כותב שם, לגבי קידושי כסף, שזהו 'מדברי סופרים', הרמב"ם אח"כ שינה את הגירסא, חזר בו ותיקן את עצמו. כמו שדיברנו בזמנו [עיי' שיעור מוצש"ק אחרי מות, ומוצש"ק אמור שנת התשע"ט]. הרב המגיד שם, וכן כל המפרשים דנים, כי ישנו כלל ברמב"ם – רבים מבינים כך בשיטת הרמב"ם – שכאשר הרמב"ם כותב 'מדברי סופרים' – זאת נפקא מינה למשל גם לגבי חול המועד [ר"פ ששי מהלכות יום טוב] – אין פירושו שזה מדרבנן, כי הוא לא כותב 'מדברי חכמים', אלא 'מדברי סופרים'. כאשר הרמב"ם כותב את הלשון 'מדברי סופרים', פירושו שהדבר הוא מן התורה, רק שהוא לא מפורש בתורה, וה'סופרים' קיבלו כי זהו הפירוש בתורה.

לענייננו, בספר דברי אמת [בכר, קונטרס דברי סופרים דף ק"ז ע"ב] כתב כך בדעת הרמב"ם, שקידוש על היין הוא מן התורה. ומה שכתב

ולמעשה, זאת איננה שיטה דחויה, כי ישנם הרבה ראשונים הסוברים כך. דהיינו, כפי העולה מאותו מאמר חז"ל המובא שם. הדבר אכן מתאים. כי אם על כך הם מתו ונענשו, משמע שהדבר הוא מן התורה. אין הכוונה, כי אלו בני אפרים.

זאת דעה אחרת. אמרנו שישנן חמש דעות, וזאת הדעה הששית. לא כתוב שם בדיוק מתי זה היה, אולם מסתמא שהמדובר באותו הדור של יחזקאל. זה כבר אחרי מתן תורה, שהיתה כבר חובת קידוש על היין.

מי הם הסוברים כך?

בראשונים [תוספות רי"ד ותוספות הרא"ש, ד"ה זכרהו] מובא כך בשם רש"י, וכן נראה ברש"י בברכות דף כ' ע"ב [ד"ה קידוש], ובביצה דף ט"ז ע"ב [ד"ה מאי טעמא], ובשבועות דף כ' ע"ב [ד"ה כדרב אדא], ובעוד כמה מקומות בש"ס. וכן שיטת הראב"ן, כי חיוב קידוש מן התורה הוא על היין. ומביאים ראיות לכך. וכן דעת רבי האיי גאון, הובא בשבלי הלקט. רבינו שמואל הנגיד. רבינו חננאל. רבי יוסף קארו בשם רבי קלונימוס.

וכך סובר הר"ן [במסכת שבת דף כ"ג ע"ב, ד"ה אמר רבא], וישנו בר"ן שם חידוש נוסף, כי לא רק הקידוש על היין הוא מן התורה, אלא גם קידוש על הפת הוא מן התורה. אכן מצוה מן המובחר זה על היין, אבל גם פת הוא מן התורה. שלא נשאל, איך אפשר לצאת ידי חובה גם בפת? הרי צריך יין?

הר"ן שואל, לגבי מי שאין לו. מה עדיף? דהיינו, אם לאדם יש כסף, או לקידוש או לנר ביתו, שלום ביתו עדיף. לכאורה, מה הפירוש? נכון שהנר הוא משום שלום ביתו, אבל היין הוא מן התורה?

ככה פשוט לר"ן, שזה מן התורה.

כך כותב הר"ן, עני שאין לו כדי לקנות שמן לשני נרות, שלום ביתו עדיף. דהכי אמרינן לקמן [דף כ"ה ע"ב], וְתִזְנַח מִשְׁלֹם נֶפֶשׁ וְאִיכָה ג', י"ז, זו הדלקת נר בשבת, שבני ביתו מצטערין לישיב בחשך.

הרמב"ם 'דברי סופרים', הכוונה שאינו מפורש בתורה. וכעין זאת כתב בספר אור לישראל [לספר הישר לרבינו תם, נזיר סי' קט"ז], וכך משמע בספר חרדים [פרק ד' במצוות עשה מן התורה התלויות בפה].

את כל המקורות הללו, מביאים בתלמוד בבלי 'מתיבתא', בילקוט ביאורים על גמראה פסחים דף ק"י ע"א, והם מאריכים על כך.

ולאו למימרא שבכל מקום שהרמב"ם כותב מדברי סופרים, כוונתו שזהו מן התורה. כי בהרבה מקומות הדבר ברור שכוונתו מדרבנן לגמרי, דוק ותשכח. וכמו שהעלה כבר השדי חמד בכללי הפוסקים [סימן ה' סוף אות ח'], שאין להחליט בזה, אלא יש מקומות שהכוונה מדרבנן, ויש מקומות שהכוונה שהסופרים פירשו יעוש"ב.

ממילא נבין, גם את מה שהבאנו בהתחלת השיעור, כי לגבי הנר, הרמב"ם כותב שחובה לברך על כך, כמו כל הדברים שהם מדברי סופרים. א"כ יכול להיות לפי זה, כי גם הנר הוא מן התורה, לפי שיטת הרמב"ם.

וזהו אינו דבר חדש. ישנם ראשונים רבים, הסוברים כך. והראשון הוא, בעל הלכות גדולות. ב'אזהרות' שאנחנו קוראים בחג השבועות, הוא כותב שם בזה"ל, 'זנר יהל'. הרי רשב"ג – רבי שלמה בן גבירול – הולך לפי סדר המצוות של מהר"ר שמעון קיאהר, בעל הלכות גדולות. ואפילו חנוכה ומגילה, אצלו הדבר נחשב מן התורה. הוא מכליל זאת, ב'אזהרות' שלו. כל כמה מלים שם, הן מצוה מן התורה, הוא מחשיב זאת מן התורה.

והחתם סופר [שבת דף כ"ה ע"ב] מביא כך בשם ספר יראים, המסביר כי זאת 'הלכה למשה מסיני'. גמרא גמירי לה. איך יכול להיות, שהנר הוא מן התורה? היכן כתוב בתורה, נר? על כך הוא אומר, כי נכון שזה לא כתוב בתורה, בתורה כתוב באופן כללי את עניין השבת, אבל 'גמרא גמירי לה' – כך היתה מסורת ביד חכמי ישראל – 'זאתא ישעיה ואסמכינהו אקרא'. בא ישעיה הנביא, וכתב זאת במפורש

בפסוק, וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת עֲנֵג, לְקָדוֹשׁ יִי מְכַבֵּד, וְכִבְדָּתוֹ מַעֲשֵׂוֹת דְּרָכֶיךָ וגו' [ישעיהו נ"ח, י"ג].

כידוע, הרמב"ם אח"כ [בפרק ל' מהל' שבת] הביא את עניין הנר, שהוא קשור אל העניינים של כבוד שבת ועונג שבת. ובספר יראים כתב במפורש, שהנר הוא מן התורה. והרחבתי על כך בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת וירא ע"פ כי אם אסוך שמן.

שאלה מהקהל: בפרק ל' הלכה ה' הזכיר הרמב"ם רק כבוד שבת, עונג שבת הזכיר בריש פרק ה'.

תשובת מרן שליט"א: כבר עמדנו על זה בס"ד בספר נר יום טוב פרק שלישי הערה ג' דף י"א, ד"ה וכשיטת.

ממילא, אם מתי בקעת דורא 'ביטלו נר שבת', כפי שכתוב שם במדרש, לאו מלתא דתמיהא היא. בהחלט יכול להיות, שהם קיבלו עונש על כך. לא נפלאות ולא רחוקה היא.

ברם צריכים להסביר עוד משהו. נכון שאין עונש מיתה, על ביטול מצות עשה, אבל בנ"ד – כפי שכתוב – הם לא סתם לא קיימו את המצוה, אלא הם 'ביטלו' את המצוה. דהיינו, החליטו שהם לא מקיימים יותר מצות קידוש, ומצות נר שבת. והמדובר בעשרות אלפי אנשים. זהו מרד. לכן כתוב בלשון, 'נקנסו' מיתה. אין חובת מיתה מן התורה, למי שלא עושה את המצוה הזאת, אבל כיון שהדבר נעשה בהסכמה כזאת, ובצורה החלטית, שהם מבטלים זאת, ממילא היה עליהם קצף חרון אף מן השמים, והם נענשו במיתה הקשה הזאת. אולם כנראה שדברים אחרים הם כן קיימו, לכן הם זכו לבסוף שיחזקאל יחיה את עצמותיהם. אבל העונש שלהם היה, בדבר הזה.

ויש בכך, מדה כנגד מדה. כי העניין של קידוש שבת, לקדש את השבת בדברים, החשיבות של שבת, או הנר שהוא בא לכבוד שבת. והשבת הרי רומזת, לעתיד לבוא. לכן הקב"ה עשה להם, כפי שנעשה לעתיד לבוא, שתהיה תחית המתים. כנראה זהו מה שמחבר בין הדברים.

והבאנו את דברי רבינו בחיי בספר כד הקמת, שהדבר כנגד שש קצוות.

והבאנו הסבר נוסף, בשם מהרי"ץ זיע"א, כי זה כיון שישנם ששה מיני מזיקין.

ואמרנו עוד דבר, כי זה כנגד ששה נקבים שבגוף האדם, ארבע למעלה ושנים למטה, כי אם האדם שומר עליהם אזי גם הקב"ה שומר עליו.

לגבי עניין המזיקין, מה שמהרי"ץ הביא שם, הובאו המזיקין – אמנם בסדר אחר – ע"י מהרי"ו זצ"ל. הבאתי זאת ב'מילי אבות' על פרקי אבות [פרק חמישי משנה ה', דף קמ"ג עמוד ראשון] לגבי המשנה, עשרה דברים נבראו בין השמשות וכו'.

ודרך אגב, שעיינתי בכך, ראיתי כי יש כאן לעורר משהו.

מהרי"ו כתב בזה"ל, טעם למה אומרין ויהי נועם במוצאי שבת? לומר [לך], שיש בו ק"ל תיבות, עם חמש תיבות אחרות שכוללין בסופו [נ"א ק"ל תיבות בכפילת חמש תיבות אחרונות], שהן מאורך ימים אשביעהו, כנגד ק"ל שנה שהיה אדם הראשון מוליד בהן שדין ורוחין ולילין ומזיקין, סימן להם לשמ"ר את דרך עץ החיים [בראשית ג', כ"ד], כשהיה פרוש מחוה [נ"א מִגְרֵשׁ לחוה] אשתו עד שהוליד שת. לפיכך אומרין אותו, כדי להינצל מהן. ומפני זה נקרא שיר שלפגעים.

ולמה אין אומרין אותו אלא במוצאי שבת? מפני שבלייל שבת, המזיקין בורחים חוץ להרי חושך, ומתחבאים בנוקבא דתהומא רבא, ובמוצאי שבת באין. לפיכך אומרין אותו כנגדם, כדי להינצל מהם.

תשמעו מה הוא אומר כעת, ואומרים אותו בנחת, ולא במרוצה.

שמחתי מאד לראות זאת. כי בזמנו [שיעורי מוצש"ק וישלח, מקץ, ויגש התשפ"ג] הבאנו, שלושה מחכמי תימן – מהרי"ץ ועוד שניים – אשר כותבים כך, להגיד ויהי נועם באריכות. הרי כפי שאמרנו בזמנו, כי על סמך זאת חידשנו את המנהג הזה, כי נראה – מסתבר מאד כך –

שאלה מהקהל: לא שייך שהם נקנסו מיתה, על עבירה מדרבנן? הרי מצינו למשל, שמשפחות נעקרו מירושלם, כי הם קבעו סעודה בערב שבת.

תשובת מרן שליט"א: אבל שם כתוב, כי זה בגלל שהם ביטלו את בית המדרש. היה ביטול תורה וכו'. וליתר דיוק, ע"י במקור העניין שהוא בגטין [דף לח]: שתי משפחות היו בירושלם, אחת קבעה סעודתא בשבתא, ואחת קבעה סעודתא בערב שבת, ושתייהן נעקרו, ובמפרשים שם.

שאלה מהקהל: גם כתוב כי מי שמבטל נטילת ידים, חייב מיתה. וזה הרי מדרבנן.

תשובת מרן שליט"א: נכון. כתוב גם לגבי מי שהולך ארבע אמות בלא נטילת ידים שחרית, חייב מיתה. מביאים בשם הזוה"ק – לפנינו הדבר אינו כתוב, אבל מביאים זאת מן הראשונים, בס' תולדות יעקב. וכעין זה מצינו בסוטה דף ד' ע"ב – לגבי מי שאינו נוטל ידיים, שהוא 'נעקר מן העולם'. אבל המפרשים מסבירים זאת. הלשון 'חייב מיתה' שם, אינו כפישוטו. למשל, מה שכתוב לגבי מי שאינו נוטל ידים, מהרש"ש בספרו בספר חמדת ימים הסביר, כי 'נעקר מן העולם' היינו, שהוא נעקר מעולם הטהרה, ודבק בעולם הטומאה. כמ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר סימן כ"ז סעיף א'. ענשו להיות לש ולהיעקר מן העולם הרוחני, אל העולם הגשמי. המיתה, פירושו שהוא ימות מבחינה רוחנית, לא מיתה בפועל. וע"ע לקמן ד"ה הנה ישנו.

השלמה בעניין אמירת ויהי נועם וגו' יושב בסתר וגו' במוצאי שבת, שמירה מששה מזיקין, דברי מהרי"ו ונה זצ"ל בעניין זה, ובעניין אמירת ויהי נועם וגו' בנחת ולא במרוצה.

כעת, לגבי מוצאי שבת. אמרנו בתחילת השיעור, שנלך לפי הסדר.

דיברנו בס"ד בזמנו [בשיעור מוצש"ק משפטים התשפ"ג] לגבי המזמור שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו', כי ישנם שש שמירות. ששה פעמים כתוב לשון שמירה, במזמור הזה.

שמנהג זה נשכח בקהילותינו במשך הדורות. כעת אני רואה ב"ה, שישנו כבר חכם רביעי, מצטרף אליהם. כי מהרי"ו ג"כ כבר כתב זאת בפשיטות, 'ואומרים אותו בנחת, ולא במרוצה'. א"כ, כבר יש לנו שולחן של ארבע רגליים. התחזק השולחן. עומד יותר יציב.

*

בהמשך [במילי דאבות שם, דף קמ"ד] הביא מהרי"ו בזה"ל, וכתב בספר באר מים חיים וז"ל, יש שבעה מיני מזיקים, וכולן נקראו נגעי בני אדם.

א' המזיקין שנבראו בערב שבת בין השמשות. ב' המזיקין הנולדים בכל זמן וזמן מכל איש ואיש הרואה קרי בחלום.

ג' המזיקין שהוליד אדם הראשון בק"ל שנה שעמד בלא אשה.

ד' המזיקין הנולדים מבני נעמה המזדווגין עם הנשים בחלום, שאף הנקבה רואה קרי.

ה' המזיקין שנולדו מנעמה מעוזא ועזאל [עייין בדברינו לקמן פרק ז' אות ג', פסקת שאין מכשול יב"ן].

ו' המזיקין הנעשים מנפשות האנשים החטאים בנפשותם ואחרי מותם נעשים מזיקים וכו'.

ז' ופירושם וביאורם וביטול הזיקן יעויין שם בארוכה עכ"ל. מהרי"ו מציין, את הספר באר מים חיים.

המעייין בדברי מהרי"ו, תמיה קצת. כי מהרי"ו כתב, שישנם שבעה מזיקין, ולבסוף הוא מביא רק ששה.

בדקתי עכשיו בגוף הספר באר מים חיים, וראיתי כי זאת טעות. לא כתוב שם 'שבעה', אלא 'ששה'. כנראה חל שיבוש בהעתקה.

אסבין, ישנם ששה מזיקין, וזהו בדיוק כפי שמהרי"ץ אומר. השם ישמרנו מהם ומהמונם. שלא יחשבו – כפי שאנשים חושבים כיום – שאין שדים ואין מזיקין, לא רואים אותם. אבל זהו כפי שהסברנו בזמנו [שיעור מוצש"ק ויקהל ופקודי התש"פ], כי ישנן הרבה מחלות אשר נעשות ונגרמות ע"י שדים ומזיקין, גם בלא לראות אותם. ישנם הרבה דברים כאלה.

לפעמים רואים איזו מחלה, וחושבים כי זהו דבר טבעי, כביכול זה נגרם בגלל כך וכך, כגון אם אותו אדם אכל דבר מסויים, או בגלל ארס מסויים. אבל בספר שושן סודות כתב, כי השדים הם שהביאו את הארס הזה אל המקום. ולכן הדבר נקרא, שנעשה על ידי מזיקין. מי שמכחיש, אומר כי זה טבעי, כביכול הדבר בא מסיבה טבעית. אכן הדבר נכון, אבל שני הדברים הם נכונים. אין בכך שום סתירה. כדאי שנראה את לשונו בעצמו, בל"נ אביאנו בשיעור נוסף.

המשך בירור מנהגינו לברך על נטילת ידים לאחר הנטילה ולפני הניגוב, הרחבה בדין 'עובר לעשייתו', התייחסות למובא בעניין זה בספר הלכה ברורה, ודעת מרן שליט"א כי לדידן יש למחות במי שרוצה לברך קודם הנטילה, בכדי להוציא מלבם של אנשי הכת, כפי שלגבי אפר פרה אדומה אמרין 'להוציא מליבן של צדוקים', וביאור נפלא מה התועלת בכך ש'מוציאים מלבם' הרי הדבר לא עוזר שהם יחזרו בתשובה.

דיברנו [בשיעורי מוצש"ק יתרו ומשפטים התשפ"ג] לגבי זמן ברכת 'על נטילת ידים', והסברנו בס"ד את הסיבה שאבותינו נע"ג לא נהגו כדעת הרמב"ם, הסובר שהברכה היא 'עובר לעשייתו' – לפני הנטילה, אלא הברכה היא אחרי גמר כל הנטילה. וכפי שאמרנו, כך היה המנהג הפשוט אצל כולם, חוץ מפורצי גדר. חדשים מקרוב באו. ממש בתקופה האחרונה. אך הדבר השפיע על כמה – אמנם מעטים, מבלי לדעת באופן ברור, או שלא היתה להם תשובה על הטענה. לא הבינו מה קורה וכו' – והם עשו כך. ישנם כאלה, אשר בירכו לפני כן. וישנם כאלה, אשר עשו 'באמצע', כפי שנתבאר בזמנו.

ברצוני להדגיש, כי אצלינו התימנים, העניין של ברכת 'על נטילת ידים' אחרי הנטילה, המנהג הזה הוא דבר כ"כ ברור ומפורסם, כי אצל אבותינו נע"ג הדבר היה נעשה בפרהסיא. הרי כיום, בחתונות ושאר מסיבות, קמים ליטול ידים בברזים, או הכי הרבה ישנם עדיין כאלה אשר מביאים מים למסובים, כמו בעבר, בפרט לאנשים חשובים, ורואים את זה.

לעשייתו, ואם שכח לברך עד אחר ניגוב מברך אחר כך.

אפשר לברך, גם אחרי הניגוב. כל זמן שהאדם לא בירך המוציא, גם אם הוא שכח או מאיזו סיבה הוא לא בירך ענט"י, יש לו זמן עד שהוא מברך המוציא, למרות שהוא כבר ניגב. אולם לכתחילה, יש לברך לפני הניגוב. כי כפי שאמרנו, הניגוב הוא בכדי שלא לאכול בידים רטובות. הרי כתוב, כל האוכל פת בלא ניגוב ידים, כאילו אוכל לחם טמא [עיין סוטה דף ד' ע"ב].

בספר הלכה ברורה, לידידנו הגאון רבי דוד יוסף הי"ו, האריך להביא את המקורות של עניין זה, רק ברצוני להוסיף כמה פרטים על דבריו. הוא מביא בכמה דפים, את כל השיטות, לגבי העניין הזה.

בין היתר הוא כותב [בירור הלכה, דף ס"ט אות מ"א] כך, התוספות [פסחים דף ז': ד"ה על הטבילה] כתבו בשם ר"י, שמברך אחר הנטילה, מפני שלא חילקו בין נטילה שאחר בית הכסא שאינו יכול לברך קודם נטילה (מפני שידיו מלוכלכות), לבין שאר נטילה וכו'.

وهוא מביא מאמר מספר הזוהר הקד' [פרשת בלק דף קפ"ו ע"א], שרבנן נטלו ידיהם ואכלו לחם, ורבי יהודה היו ידיו מלוכלכות, ונטל ידיו "וברך עד לא נטיל". בירך לפני שהוא נטל. אמרו להו, אי תלמידי ר' שמעיא חסידא אתון, לא הוה לכו לברכא בידים מזהמות. ומאן דברך בידים מזהמות, חייב מיתה ע"כ. הנה ישנו כאן עוד משהו, עליו כתוב 'חייב מיתה', שאין הדבר כפישוטו, כדלעיל. בכל אופן – איך שנפרש מה זה 'חייב מיתה' – רואים, כי זהו דבר חמור.

חושבני, כך מסתבר, כי גם דבר זה – דהיינו מאמר הזוה"ק דלעיל – חיזק את העניין, שלא לברך לפני הנטילה, כי יכול להיות שח"ו הידיים אינן נקיות.

מצד אחד, בהמשך [בעמ' ע'] מביא בעל הלכה ברורה, את דעת רבי' אברהם בן הרמב"ם, שכתב בזה"ל, כשם שאסור לברך 'להדליק נר חנוכה' אחר ההדלקה, כך אסור לברך על

אולם צריכים לדעת, כי אצל אבותינו, הדבר היה עוד יותר בפרהסיא. כי בתימן, המנהג היה בדיוק כמו בזמן הש"ס, כי כאשר מברכים 'על נטילת ידים', אין לפנייהם שולחנות. הרי השולחנות שם בתימן, היו מנצרים. לכן השולחנות היו קלים. לא כבדים כמו היום, שכבר אי אפשר לעשות כך. הם היו מכניסים את השולחנות, רק אחרי הנטילה. דהיינו, כל הציבור יושבים, השמשים נוטלים להם את הידים, ורק אחרי כן – לפני ברכת 'המוציא' – אז מכניסים את השולחנות. ולפני נטילת מים אחרונים וברכת המזון, מוציאים את כל השולחנות, ומשאירים רק לפני המברך שולחן אחד עם הפת, בכדי שתשרה עליו הברכה.

בצורה כזאת, שכולם מברכים כך 'על נטילת ידים', הדבר נעשה מפורסם וידוע, שהברכה 'על נטילת ידים' היא אחרי הנטילה. הרי מגביהים את הידים, ומברכים וכו'. אם כן, המנהג הוא כשמש בצהרים.

ולכן, דבר זה גם גרם למחלוקת. כי אלה אשר עשו זאת, דהיינו בהיפך, לברך לפני, זה ג"כ היה בפרהסיא. לכן הדבר עורר סערה, כי זה היה דבר בולט.

שאלה מהקהל: בסעודות גדולות היה געלה לפני הסעודה, איפה הוא היה מונח, אם אין שולחנות?

תשובת מרן שליט"א: ע"ג מטפחות שפרשו על הקרקע, או על עורות מיוחדים הנקראים גִּטָּע. הרי בתימן ישבו תמיד על הקרקע, ולא על כסאות, אפילו בבתי כנסיות. וכמו שהיה גם אצל הרמב"ם ושאר ארצות המזרח, כמו שהזכיר הרמב"ם בהל' תפילה.

*

בשלחן ערוך [או"ח סימן קנ"ח סעיף י"א] כתוב כך, מברך קודם נטילה, שכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן. ונהגו שלא לברך עד אחר נטילה, משום דפעמים שאין ידיו נקיות, ומפני כך מברכין עליהם אחר שפשוף ידים, שכבר ידיו נקיות קודם שיטיל עליהם מים שניים.

מוסיף הרמ"א בזה"ל, גם יכול לברך עליהם קודם ניגוב, שגם הניגוב מן המצוה ומקרי עובר

נטילת ידיים אחר נטילה. וכך כתבו עוד ראשונים. זאת השיטה שלהם, והיא הקיצונית, כי 'אסור' לברך אחרי הנטילה.

אנחנו הסברנו בס"ד, כי הדבר אינו מוכרח, כיון שנוסח הברכה אינו 'ליטול את הידיים', אלא 'על נטילת ידיים', לכן הברכה מתאימה גם לאחר כך. אולם כנראה הוא סובר, כי נכון שמבחינת הנוסח זה טוב, אבל כבר נגמרה הנטילה. הוא לא לקח בחשבון, שהניגוב יכול להיחשב חלק מן הנטילה. כפי שהנענועים, לגבי הלולב.

שאלה מהקהל: אבל אנחנו נוטלים יותר מרביעית על כל יד?

תשובת מרן שליט"א: נכון. אתה צודק. ישנו שיקול כזה. דנים בכך האחרונים. אמת. אבל אינני יכול להיכנס לכך כעת. שם בספר הלכה ברורה, כבר ישנו נדון לגבי כל הנושאים האלה. אכן הדבר אינו כ"כ פשוט.

לפני כן [בעמ' ס"ט] הוא מביא גם את רבינו חננאל הסובר, שמברך קודם הנטילה, ושכן ראינו לרבותינו הגאונים שעושים כן. בשעה שמתחיל ליטול. זהו כמו הרמב"ם.

מצד שני, חושבני כי פתרון העניין הוא, כפי שהוא מביא [בדף ע"א] בשם המאירי במסכת פסחים [דף ז:] וז"ל, תיקנו הגאונים, שלא לברך עד שיטול, ויברך אחר הניגוב.

אולי ככה, מתיישב העניין, איך לכוון את כל הדעות, ולסדר את העניין. כי לכאורה, לפי פשטות הגמרא, רק הגר מברך אחרי הטבילה, משום דאכתי גוברא לא חזי [פסחים דף ז:], משמע אבל כל הברכות הן 'עובר לעשייתן'. כך הרמב"ם לומד. ברם, בנ"ד ישנה תקנה של גאונים.

פעמים רבות, הרמב"ם הולך אך ורק לפי הגמרא. וישנן תקנות של גאונים, אשר אינני יודע האם הרמב"ם התעלם מהן, או שלא נראה לו, או שמא לא הגיעו לידו, כמו שכתבתי בס"ד בכגון דא בשו"ת עולת יצחק חלק ג' [סימן י' אות א' ד"ה הנה]. אבל עכ"פ הרמב"ם בעצמו, מביא הרבה דברים שהגאונים תיקנו. למשל,

שגובים כתובה מן המטלטלין. דברים שהם נגד הגמרות. מה שהגאונים בדורם, ראו צורך לתקן. כפי שהרמב"ם פוסק בהלכות ברכות השחר [בפרק ז' מתפילה הלכות ז' ח' ט']. ועיין בהרחבה בעניין זה, בשיעור מוצש"ק עקב ומוצש"ק ראה ה'תש"ע, וקובץ דברי חפץ גליון ד' (ניסן התשע"ה) עמוד ע"ד, לברך על כל דבר בזמנו, כמו שכתוב בגמרא ברכות [דף ס"ו ע"ב]. מדוע אנחנו לא עושים כך? מובא בראשונים, כי נכון דמדינא דגמרא הדין כך, אבל הגאונים ראו, שהאנשים אינם יכולים, מכיון שהידיים אינן נקיות. הדורות הראשונים היו זהירים, ויכלו ליטול ידיהם מיד, משא"כ אנחנו. לכן תיקנו הגאונים, לסדר את כל הברכות ביחד בבית הכנסת. זהו דבר, שהרמב"ם מתנגד בתוקף אליו, אולם ככה התקבל המנהג בעולם. כן הדבר הזה בנדון דידן, ישנה תקנה כזאת של גאונים. גם אם נגיד, נודה שמצד הדין כך צריך להיות, אבל הם תיקנו שלא לברך, עד שיטול ויברך אחר הניגוב.

הוא מביא בהמשך, כי גם בשו"ת מן השמים [סימן ע"ט] נשאל, אם מותר לברך על נטילת ידיים בידים מטונפות? והשיב, שאסור. אלא יקדש אדם ידיו, ויברך לאחר מכן.

אס"כ, יש לנו גם 'סייעתא דשמיא', בלשון מליצה.

והביא סמך לזה מהפסוק שאו ידכם קדש וברכו את יי' [תהלים קל"ד, ב']. בתחילה שאו ידיכם קודש, ואחר כך וברכו את יי'. ומשמע קצת דסבירא ליה, שבכל עניין יש לברך אחר הנטילה. קודם הנטילה, ואח"כ תהיה הברכה. ישנה שם בספר הלכה ברורה, אריכות עצומה.

*

בסוף [בדף ע"ב] הוא כותב בזה"ל, ועיין במטה יהודה [ס"ק כז] שכתב שכן המנהג. דהיינו, לברך אחר הנטילה.

ומכל מקום כתב, שמי שירצה לברך קודם נטילה, שפיר עבד. ואין צריך להימנע מזה, בגלל המנהג. ומיהו אין ראוי לעשות כן בפני רבים, דהוי כעין אגודות אגודות. ורק כשיושב

– בדף מ"ז, ובדף ר"ד, ודף קי"ט – כתב ג"כ בפשיטות, שהברכה היא אחרי הנטילה. א"כ רואים, שזה היה נפוץ מאד בעולם.

לגבי העניין הזה, שכתב השלחן ערוך ש'יברך אחרי שפשוף הידיים, א"כ לכאורה אפשר לעשות פשרה, אחרי מים ראשונים ולפני מים אחרונים, תוך כדי הנטילה. כנראה ישנם כאלה שעשו כך, מטעם זה. אבל שוב הפעם, אלו 'חדשים מקרוב באו'. ובשלמא קצת אם היו מפסיקים את הנטילה ומברכים. אבל הם עושים זאת, באופן שהדבר אינו טוב, כי הם מסיחים את דעתם. כאשר הוא מברך, תוך כדי שהוא נוטל, זהו חוסר ישוב דעת. והברכה צריכה להיות, בישוב הדעת. וזהו נושא בפני עצמו, ובלנ"ד עוד נרחיב עליו כיד ה' הטובה עלינו.

שאלה מהקהל: האם יש מקור לאלו העושים 'באמצע'?

תשובת מרן שליט"א: כן. בשלחן ערוך כתב כך במפורש. כי מצד אחד, הידיים נקיות, ואין החשש 'שלא יברך בידיים מזוהמות'. ומצד שני, זה עובר לעשייתו, כי ישנה עוד נטילה. כביכול זהו ההמשך. אבל כמובן, כפי שאמרנו, אצלינו זה 'חדשים מקרוב באו'. כנראה הם התבלבלו, כבר התעוררו שאלות וכו', התחילו לראות אחרים שעשו בהיפך וכו', ואז עשו כעין פשרה.

שאלה מהקהל [בכתב אחרי השיעור]: מה שקישר מעכ"ת מנהג המברכים תוך כדי הנטילה, לדברי מרן שמברך לפני מים שניים, לא הבנתי, הלא אצלינו לא נהגו במים שניים, וכדעת הרמב"ם שאין צריך מים שניים אלא לתרומה ולא לחולין, כמבואר בכסף משנה ובשם טוב פרק י"א ממקוואות הלכה ג', ובבית יוסף סימן ק"ס. ומלבד שהמנהג ידוע כך, הרי הוא מפורש גם כן בשו"ת החיים והשלום בהשמטות סימן י"ז. והרי המברכים תוך כדי הנטילה, מברכים תוך כדי יציקת המים על ידיהם, והכל נטילה אחת.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אך הם עשו זאת מדעת עצמם, והחשיבו זאת מעין מים שניים.

*

בביתו על שלחנו, יכול לברך קודם נטילה, או קודם מים שניים, ולא יחוש למנהג. וע"ש. וכן המשנה ברורה בביאור הלכה [סוף ד"ה מברך], אחר שכתב להוכיח מדברי הרמב"ם שמברך קודם נטילה, ושכן כתב האור זרוע בשם ספר המקצועות בשם רבינו חננאל ורבותיו הגאונים, סיים, שמסתברא דהדין עם הבית יוסף, דאין למחות ביד מי שירצה לברך קודם הנטילה, אם יודע שידיו נקיות והמקום נקי וראוי לברך שם ע"כ.

ועיין בפרי מגדים [אשל אברהם ס"ק ט"ז], שלדברי האומרים שאם מברך קודם הניגוב שפיר מקרי עובר לעשייתו, אם יברך קודם הנטילה, חשיב קודם דקודם. והיינו שדעת כמה ראשונים, שאין לברך על המצוה אלא בסמוך ממש לעשייתו, ולא קודם דקודם וכו'.

ועל כל פנים בזמנינו מנהג העולם בכל המקומות, לברך אחר נטילה קודם ניגוב, וכדעת רבים מהראשונים שכתבו כן, וכנ"ל.

וכן הביא בכף החיים [ס"ק פ"ג] בשם רבינו האר"י בשער המצוות [פרשת עקב], שמברך אחר הנטילה ושפשוף הידיים.

זהו נושא נוסף. עניין זה התחזק, עפ"י דברי רבינו האר"י.

כל הסיבות הללו, מסתמא הוסיפו במשך הדורות והזמנים, לחזק את העניין הזה. גם אם בדורות הראשונים, חלקם היו מברכים לפני הנטילה, כפי שנראה מהתכאליל שהבאנו, אולם מאידך הבאנו בס"ד, כי כבר הגאונים – כגון רבי' סעדיה גאון – כותבים, לברך אחרי הנטילה. והרי ידוע, שרס"ג הוא 'ממארי דאתרין'. כך מהרי"ץ זיע"א כותב בהקדמתו [לתכלאל עץ חיים], וכן בתפילת כל נדרי, כי רבינו סעדיה גאון נחשב ממארי דאתרין. א"כ בודאי שהדבר הזה כבר היה אצלינו מימי קדם. כנראה, למרות שהרמב"ם כתב כך, והתכאליל הללו כן כתבו כך, מאידך ספרי התכאליל האחרים לא כתבו ככה, כפי שהסברנו בזמנו.

גם בסידור רבינו שלמה בר נתן, שהוא ערוך כפי שנהגו הגאונים, ראיתי כי בשלושה מקומות

לגבי הנוגע לעניין שהובא לעיל, שאפשר לברך גם אחרי הניגוב, מי שיעיין בספר הלכה ברורה [בעמ' ע"ג], יראה שכתב כי מנהג הספרדים שלא לברך אחרי הניגוב. הרמ"א פוסק, שאפשר לברך אחרי הניגוב ונכפי שהובא לעיל. כך גם פסקנו בס"ד בשלחן ערוך המקוצר [ס' כ"ז סעיף ה'], שאפשר לברך אחרי הניגוב. כי השתילי זיתים, לא השמיט את הרמ"א הזה. זהו בודאי חידוש גדול, אבל הדבר בבחינת 'כיון דאדחי, אדחי'. דהיינו, כיון שהברכה כבר איננה לפני הנטילה, ממילא יש לכך זמן עד ברכת המוציא, כיון שכבר דחו את הברכה ממקומה העיקרי. אבל הם טוענים, כי ישנו כאן ספק ספיקא, כפי שהעיר השואל מקודם, כי בעצם נטלו ידיים עם רביעית מים, ויש אומרים שצריכים לברך לפני הנטילה. לכן הוא אומר, כי מנהג הספרדים הוא, שלא לברך אחרי הניגוב.

אינני יודע, כיצד נהיה מכך 'מנהג'? הרי זהו דבר, שאיננו מצוי. שהאדם לא יברך, עד אחרי הניגוב, זוהי מלתא דלא שכיחא. הכי הרבה, שואלים מה לעשות.

אבל גם אם נניח, שישנו כזה מנהג, אצלינו התימנים בטח שאין בכך 'מנהג', כפי שכתבתי בס"ד בשע"ה שם, בעיקבות השתילי זיתים אשר פסק כך, שאפשר לברך גם אחרי הניגוב. ומבחינת הטענה דלעיל, של 'ספק ספיקא', אין לנו – לדידן – שאלה כזאת, כיון שאנחנו פוסקים, כי ב'ספק ספיקא' כן אפשר לברך. הספרדים, מחמירים מאד ב'ספק ברכות'. אפילו שישנם 98 פוסקים האומרים לברך, ושני פוסקים אומרים שלא לברך, הם פוסקים שלא לברך. אפילו שישנו רוב מכריע של פוסקים האומרים לברך, הם אומרים סב"ל. כמו כן ב'ספק ספיקא', הם לא מברכים. אולם אנחנו אומרים, לא. כאשר ישנו רוב פוסקים – כפי שבכל התורה כולה – הולכים אחרי הרוב. וכן ב'ספק ספיקא', אפשר לברך. כך פוסקים גם האשכנזים. ממילא, מבחינת הטענה הזאת של ספק ספיקא, אין בכך שאלה לדידן. אדרבה, לשיטתנו הדבר טוב.

*

ברם, הנקודה שברצוני לעמוד עליה היא, לגבי מה שאומרים המטה יהודה והמשנה ברורה, כי אף על פי שהמנהג לברך אחרי הנטילה, אין למחות במי שרוצה לברך לפני הנטילה.

אולי ישנם כאלה, אשר ירצו להיתפס על זה. לא רק 'ירצו', אני כבר יודע שנתפסו על כך. כבר בזמנו זכורני שמישהו טען לי את הטענה הזאת, כי אפשר לעשות את הדרך הזאת, ולצאת ידי חובת כולי עלמא. אמנם לפי האר"י ז"ל, הדבר אינו טוב. כי מדברי האר"י נראה, שצריך לברך דוקא אחרי הנטילה. אבל, כביכול אפשר לעשות איזו 'שיטה', פשרה.

אמרתי לאותו טוען, כי כלפי העדות האחרות, הדבר אכן טוב. אם אשכנזי או ספרדי יברך לפני הנטילה, בדעת המטה יהודה והמשנה ברורה. אבל, לא אצלינו התימנים. לנו, אסור לעשות זאת. אפילו שלכאורה מצד הדין, יש מקום לכך. והסיבה היא, מכיון שאלה אשר עשו זאת, היתה להם מטרה. שינויי המנהגים היו, בשביל לשבור את המסורת. וְנַעֲשֶׂה לָנו שֵׁם [בראשית י"א, ד']. הם רצו להראות, שהם יודעים יותר טוב, שכביכול הם מחמירים, מדויקים יותר בהלכה. כביכול. זה היה 'המהלך' שלהם, לשנות ולהתבלט.

ממילא, בנ"ד זאת כבר הסתכלות אחרת. ישנו כאן כבר עניין השקפתי. על כן, בנ"ד צריכים 'להוציא מליבם'. כי אם נתפשר, אם נלך בדרך של פשרה, כביכול לקבל במקצת את השיטה שלהם, אזי ח"ו הדבר מסוכן. אסור להודות להם, אפילו במקצת.

כידוע, חז"ל עשו הרבה דברים, כדי 'להוציא מליבן של צדוקים'.

קראנו בשב"ק זו, את פרשת פרה אדומה. כתוב במסכת פרה [פרק ג' משנה ז'], שהיו מטמאים את הכהן אשר שורף את הפרה. למה? 'להוציא מליבן של צדוקים'. משום שהצדוקים היו אומרים, כי נאמר [במדבר י"ט, ט'] וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֶת אֶפְרַיִם הַפָּרָה, וא"כ לא מספיק שהוא יטבול, אלא צריך שגם יעריב שמשו. וכיון

בליבם ישנם צדדים של כפירה, שהם נוטים אל הדעות האלה, וכעת הם מוצאים אפשרות, שבה הם כביכול יכולים להביע זאת, ואז אתה רואה את האמת המסתתרת בתוך ליבם. הפלא ופלא.

כן הדבר הזה, בנדון דידן.

שאלה מהקהל: אני הבנתי תמיד, שהכוונה להוציא מליבם וכו', להוציא מדעתם וכו'. ליבם, כמו אליבא דרבי (או דרב) פלוני. להוציא, כמו לאפוקי מדרבי (או מדרב) פלוני. ולא עיינתי בספרים. ואם כן, קושיא מעיקרא ליתא.

תשובת מרן שליט"א: החלק הראשון שפי', 'מליבם' – 'מדעתם', נכון. זהו הפשט. אבל לגבי 'להוציא', לא מסתברא. לא שייך בכגון דא.

*

כעת דבר נוסף. הרי בעצם, העניין הזה של נטילת ידיים, שאנחנו התימנים עושים שלא כדעת הרמב"ם, זהו אינו דבר חדש. הרי ישנו עוד דבר בעניין הנטילה, ממנו רואים כי מנהג אבותינו נע"ג, איננו כדעת הרמב"ם. וחושבני, כי אין מישהו שעושה כמוהו. גם היום.

הרי משמע כי לדעת הרמב"ם [פרק ששי מהל' ברכות הל"ב], כאשר האדם נוטל ידיו לתפילה, הוא צריך לברך על נטילת ידיים. לא רק לתפילת שחרית, אלא גם למנחה וערבית. גם לפי דעת הרמב"ם, חייבים ג"כ אז נטילת ידיים ב'כוח גברא', ולברך על נטילת ידיים. מישהו ראה כזאת? אצל אבותינו נע"ג, לא נשמע דבר כזה מעולם. שלפני התפילה תהיה נטילת ידיים, בכלי, עם ברכה? הדבר לא נראה ולא נשמע. והרמב"ם הרי כותב זאת, באותה ההלכה עצמה.

וזה לשון הרמב"ם שם, כל הנוטל ידיו, בין לאכילה, בין לקרית שמע, בין לתפילה, מברך תחילה אשר קדשנו במצותיו וציונו על נטילת ידיים וכו'.

ובהמשך הוא כותב, שזו מצות חכמים, שנצטוונו מן התורה לשמוע מהן, שנאמר

שבתורה שבע"פ נמסר בהיפך – במסורת של חז"ל איש מפי איש עד מרע"ה מפי הגבורה – כי נכון שצריך טבילה, אבל אין חובה שיעריב שמשו. גם אם לא העריב שמשו, כיון שכבר טבל, הוא טהור, והוא יכול לשרוף ולאסוף את אפר הפרה. על כן, היו מטמאים בכוונה את הכהן הזה, בכדי להוציא מליבן של צדוקים. זאת אני אומר, כי גם אנחנו בבחינה הזאת. אפילו שיש לנו אפשרות לעשות פשרה, אסור לנו לעשות זאת, כדי להוציא מליבם. ככה נראה לי.

*

ברצוני לומר לכם, איזה רעיון חשוב הקשור לכך. לא נטרח כעת לחפש את הדפים ולומר לכם את הדברים מתוך הכתב, מפאת קוצר הזמן, לכן אגיד לכם רק את עיקר הרעיון.

ישנה כאן שאלה ששואלים. וכי הדבר עזר לצדוקים, שהם חזרו בתשובה?

חז"ל אמרו, 'להוציא מליבם'. וכי הדבר אכן יצא להם מן הלב?

לא אאריך על כך, אני רוצה להראות ולקרוא את הדברים מבפנים, כי האותיות מחכימות. אפשר גם ליישב את השאלה הזאת באופן אחר, ולהסביר את העניין. אולם עכ"פ ראיתי בספר עולמות שחרבו, שהביא בשם מה"ר יואל ט"ב, הסבר נפלא, משהו ממש מתוק מדבש.

הוא אומר, כי אכן אמנם זה לא עזר. הצדוקים לא חזרו עי"כ בתשובה. אבל ישנם אנשים, אשר כלפי חוץ הם אינם צדוקים, אלא פרושים, אבל בליבם הם נוטים לדעת הצדוקים. כאשר הם רואים, שאנחנו מטמאים את הכהן השרוף את הפרה, אזי הם מתרעמים. מה? עד כדי כך? בסדר, הוא טהור, אבל זה לא 'לכתחילה'. לכן זה נקרא, 'להוציא מליבם' של צדוקים. אלה שהם צדוקים בליבם, ולא כלפי חוץ...

ישנם צדוקים 'רשמיים', וישנם צדוקים אשר מסתירים שהם צדוקים. כעת אנחנו נוציא זאת, שיוציאו את זה מתוך ליבם החוצה, נגלה אותם. כי כאשר הם יראו שעושים זאת, הם יגידו, אתם מגזימים. לא עד כדי כך. הדבר הזה מגלה, כי

[דברים י"ז, י"א] על פי התורה אשר יורוך. ומים אחרונים אין מברכין עליהן, שאינם אלא מפני הסכנה, ולפיכך חייב אדם להיזהר בהן ביותר.

והרמב"ם מסביר ומפרט לאחר מכן את כל הלכות הנטילה, כל הפיסולים וכו'. הוא מחייב נטילת ידיים ממש כדת וכדין, כמו נטילת ידיים לסעודה. כך דעת הרמב"ם. והוא כותב בזה"ל, 'יברך תחילה', דהיינו לפני הנטילה.

אם כן, יגיד עליו רעו [איוב ל"ו, ל"ג]. כפי שלא קיבלנו את דעת הרמב"ם, בעניין התפילה, כך גם בענייננו. וכבר ישנם גאונים, החולקים לגבי הנושא הזה.

וידידנו הרב איתמר חיים כהן שליט"א כתב להוסיף כאן בזה"ל, לא נהגו כהרמב"ם בנטילת ידיים לתפילה. רק במנחה וערבית, שאז רחצו ידיהם בלא כלי. אבל בשחרית בלאו הכי נוטלים בבוקר בכלי, והיא עולה גם לתפילה, עיין פוסקים ריש סימן ד'. וצריך לעיין בלשון מהרי"ץ בעץ חיים ריש חלק א' גבי הניעור כל הלילה, ובחלק ב' גבי שחרית שבועות, ובשאר ספרים. ויש להוסיף שאפילו לדעת הרמב"ם, אינו מברך אלא בשחרית, ובשאר אף שנוטל בכלי אינו מברך, כמו שכתבו הרדב"ז בתשובותיו חלק ד' סימן רצ"ג, ומהרח"כ בשם טוב פרק ד' מתפילה הלכה ב', ופרק ו' מברכות הלכה ב' ד"ה בין עכ"ל נר"ו.

אבל המעיין יראה שאין זה כלל כך פשוט. וע"ע דעת הגר"א במעשה רב אות ג', ואכמ"ל. יב"ן.

גם בפרק שלישי מהלכות קרית שמע, הכסף משנה מביא את רבינו מנוח שכתב, דלנטילת ידיים לק"ש ותפילה, דעת הר"ם והראב"ד לברך ענט"י, ורבינו יעקב כתב דלא מברך, אלא בעידן מיכלא ובצפרא – בזמן האוכל – דלא מצי פטר נפשיה בלא מים. אבל בק"ש ותפילה, דמצי פטר נפשיה בכל מידי דמנקי, אינו מברך. אין ברכה על זה. ויעו"ש באורך.

כמו זה, כך זה. בעניין נטילת ידיים, אבותינו נע"ג נשארו במסורת שלהם מדורידורות. בשני הפרטים הללו.

המשך בעניין 'ברכת' עזרא, דברי מהר"ח קורח זצ"ל כי לא יתכן שעזרא קילל שהרי אסור לקלל יהודי, ותשובות לשאלה שהרי מצינו כי ישעיה הנביא קילל את עם ישראל.

נמשיך בס"ד בעניין 'ברכת' עזרא.

כפי שאמרתי בשיעור הקודם, לא התכוונתי ועדיין אינני מתכוון כעת להיכנס אל הנושא הזה לכל עמקו והיקפו, רק ממש כעין 'ראשי פרקים'.

בסוף ספר קורא הדורות [מדף תקל"ט], במאמר של עורך הספר, ידידנו הרה"ג אלישע חן הי"ו, אסף וערך וליבן הרבה – הוא 'מאסף לכל המחנות' – את כל אלה אשר דיברו לגבי הנושא הזה.

ובדף תקמ"ז, הוא כתב בזה"ל, קצת תמוה לומר, שעזרא יקלל עדה שלימה בעניינים רוחניים כתורת ה'. אמנם, העירני הרה"ג אלמוג שלמה אכלופי שליט"א מדברי הגמרא בחגיגה [דף י"ד ע"א], המונה את קללותיו של ישעיה הנביא לעם ישראל, וביניהן שיוסרו מתוכם כל בעלי מקרא, משנה וכו'. ואם כן נמצאנו למדים, ששייכת קללה גם בעניינים כגון אלו.

זהו דבר אחד שרצוני לעמוד עליו, בעזרתו יתב'.

דבר נוסף, הוא מביא בהמשך [ובדף תקמ"ח ד"ה גס] בשם כמהר"ר חיים קורח זצ"ל, שהוא הכחיש את כל העניין הזה.

למהר"ח קורח היה בן, שנקרא בשם עזרא. והרי האבן ספיר, כתב דבר מאד תמוה, שהתימנים לא נותנים את השם עזרא, בגלל העניין הזה.

חוץ ממה שזאת טעות, הדבר איננו נכון, לרבים בתימן קראו בשם עזרא, גם בדורות שעברו. ומצאו אפילו בספרים עתיקים, שנתנו את השם עזרא. ותמיד עזרא הסופר, מוזכר אצלנו בכבוד. אפילו בתשעה באב, אנו אומרים בסיום הקינות, 'בית שני אשר בנה עזרא אדוננו'. אדרבה וזהו נוסח, המיוחד אצל התימנים. בכל אופן, שאלו על כך את מארי חיים קורת. לא אאריך על כך, מכיון שכבר במאמר הנז' הוא כבר אסף את כל הדברים

לקלל על 'עוני תורה', הנה ישעיה הנביא קילל ככה.

התשובה לכך היא, כי הדבר אינו נכון. אין מכך כל ראייה. ישנן לכל הפחות שתי תשובות, לגבי השאלה הזאת.

בביאורי הגר"א [על מגילת אסתר ע"ד הרמז, אסתר א', ה'] כתב בזה"ל, שמונה עשר קללות קילל ישעיה ולא נתקדשה דעתו כו'. זה קשה להלמו. וכי סלקא דעתך, שישעיה שונא לישראל היה? אלא, דכל דוחקין דעבדין לישראל בגלותא, מִקְרָב פורקנא. כמו שאמרו ברכות [דף ו' ע"ב] אגרא דכלה דוחקא. ולכך, כל הקללות, הן לטובתן, לקרב הגאולה וכו'.

היתה לו מטרה. הוא לא עשה זאת בסתם, אלא המטרה שיצא מכך טוב. לקרב את הישועה. מובן כי כאשר הקללה היא למטרה טובה, אזי היא אינה מתוך שנאה, אלא בכדי שתהיה מכך תועלת. כך כתב הגר"א שם, וכן כתבו עוד כמה מפרשים.

א"כ אולי – אני אומר כי אי משום הא לא איריא – זאת איננה פירכא, על כך שעזרא קילל, את מי שקילל. כפי שאמרתי לכם, לא ידוע בבירור איזה עדות הוא קילל, אם קילל. אמרו שמדובר בהרבה מקומות. או אם גם קיללו בחזרה אותו. כי אם הוא אכן קילל, יש לומר שהיתה לו עכ"פ מטרה טובה בכך, אולי חשב כי על ידי זה הם כן יודרו בכל זאת לעלות לארץ ישראל, שמא הדבר ידחף אותם שהם כן יבואו לבית המקדש. והם קיללו אותו לטובתו, כדי שתהיה לו כפרה בעוה"ז, ומפני כן הוא מת בדרך בחזרתו מתימן, מיתת-אכסניא רח"ל. אם הדבר אכן נכון.

זאת תשובה אחת. כי כפי שישעיה קילל לטובה, יכול להיות שגם עזרא קילל לטובה.

אבל למעשה, אולי התשובה היא מיניה וביה. רש"י שם [בד"ה קילל ישעיה את ישראל] כתב בזה"ל, כלומר, נתנבא עליהן י"ח פורעניות.

כאשר רש"י כותב לשון 'כלומר', ידוע כי הדבר איננו כפישוטו, אלא פירושו 'כאילו הוא אמר'. רצה לומר, כי ישעיה לא קילל מעצמו, אלא

הללו. כי פרט זה שכתב בעל אבן ספיר, זאת שגיא בודאי.

אולם בנדון דידן, לגבי הנקודה הזאת, כאשר שאלו את מהר"ח קורח – וידוע שהוא תלמיד תלמידו של מהרי"ץ – מדוע הוא קרא לבנו בשם עזרא, הרי הוא קילל וכו'? הוא ענה בזה"ל, אל תשמע, אל תאמין! אין לדבר הזה כל יסוד ועיקר. חס ושלום שעזרא הסופר יקלל ישראל, או אנשים יקללוהו. והרי מן הדין אסור לקלל שום יהודי, כי הם עם ה'. תדע, כי רבים הם אשר קראו שם בנס עזרא, וישנם זקנים וצעירים אשר שמם עזרא. כשיהיה לך בן, קרא שמו עזרא, וה' יהיה בעוזך.

אסבך, הוא הכחיש את כל הנושא הזה מעיקרו. לא היתה שום קללה.

לגבי הטענה הזאת, שאסור לקלל יהודי, לכאורה אכן זאת שאלה. איך אפשר לקלל? הרי אסור לקלל שום יהודי? ומצד שני מצינו, כי ישעיהו הנביא קילל את עם ישראל. זאת הטענה שהוא מביא שם, וכדלעיל.

והנה בגמרא חגיגה [דף י"ד ע"א] כתוב בזה"ל, כי אתא רב דימי אָמַר, שמונה עשרה קללות קילל ישעיה את ישראל. ולא נתקדשה דעתו, עד שאמר להם המקרא הזה [ישעיהו ג', ה'] יִרְהֲבו הַנֶּזֶר בְּזִקְן וְהַנִּקְלָה בְּנֶכֶד.

שמונה עשרה קללות, מאי נינהו? דכתיב [ישעיהו ג', א'] כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יִהְיֶה צָבָאוֹת מְסִיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה מִשְׁעָן וּמִשְׁעָנָה, כָּל מִשְׁעָן לָחֶם וְכָל מִשְׁעָן מִים וגו'. משען, אלו בעלי מקרא. משענה, אלו בעלי משנה, כגון ר"י בן תימא וחביריו. פליגו בה רב פפא ורבנן. חד אמר, שש מאות סדרי משנה. וחד אמר, שבע מאות סדרי משנה. כל משען לחם, אלו בעלי תלמוד, שנאמר [משלי ט', ה'] לָכוּ לֶחֱמוּ בְּלֶחֱמִי, וּשְׁתוּ בַיֵּין מִסִּכְתִּי. וכל משען מים, אלו בעלי אגדה, שמושכין לבו של אדם כמים באגדה וכו'.

א"כ רואים, שישעיה הנביא מקלל, בעניין של חסרון גדול בלימוד התורה. ישנם כאלה הטוענים, כי לא יכולה להיות קללה כזאת,

הקב"ה אמר לו. הוא מתנבא, מה שהקב"ה אומר לו. הנבואה היתה, דבר של פורענות. אסדכן, הדבר כבר אינו דומה לעזרא, כי אצל עזרא זה לא היה בנבואה. לא שמענו שזאת היתה נבואה, אלא מעצמו. א"כ זאת כבר כן פירכא.

עמדו על כך כמה מפרשים, כגון בספר שי למורא [חגיגה שם] האומר, כי ישנה סיבה למה רש"י כתב זאת בלשון 'כלומר'. משום שהרי כתוב, וְנָשִׂיא בְּעַמּוֹךְ לֹא תֵאָדָר [שמות כ"ב, כ"ז], לֹא תִקְלָל תִּרְשָׁ [ויקרא י"ט, י"ד]. וחז"ל אומרים, כי זהו לאו דוקא חרש באזניו ממש, אלא שדיבר הכתוב בהווה, לגבי חרש שאיננו שומע. אבל הוא הדין, שאסור לקלל שום יהודי. כתוב במפורש, שישנו איסור בכך.

וזה לשונו שם, שיש איסור לקלל את הנשיא, ואת כל אדם. וכ"ש ישעיה הנביא, שהוא מורס מעם, כמשה רבינו בדורו, איך יבוא מעצמו לקלל את עם ישראל?

לכן אמר רש"י 'כלומר', שכוונת הגמ', שנתנבא עליהם שמונה עשרה פורעניות, שכך קיבל בנבואה.

גם בספר אבני שיש [חגיגה שם], כתב כמעט אותו הדבר, רק בסגנון אחר. וז"ל, קילל ישעיה את ישראל וכו'. דלא יקשה, אטו ישעיה הנביא היה שונא ישראל ח"ו, ורצה לקללם? לכך פירש, נתנבא. זאת היתה נבואה.

לפי זה, הדבר איננו דומה.

שאלה מהקהל: אבל אם זאת נבואה, מה שייד לומר 'לא נתקדרה דעתו'?

תשובת מרן שליט"א: זאת נראית שאלה טובה. אבל על כרחין איהו דחיק ומוקי אנפשיה, כי אין ספק שזו נבואה, כדמשמע מן הסגנון.

תשובת הגר"י זילברשטיין שליט"א לאברך תימני אשר שאל אותו שאלות לגבי הקושי שלו במנהגי תימן בקריאת התורה ובתפילה וכו', וסיפור נחמד על הגר"נ רצאבי זצ"ל – אביו של מרן שליט"א – אשר תמה על מתפללי בית הכנסת מדוע לא העירו לו על טעות קטנה שהיתה בקריאתו.

הראו לי שאלה, ששאלו את הגאון הרב יצחק זילברשטיין שליט"א, הקשורה אל הנושא דלעיל, ותשובתו. תשמעו דבר חידוש.

אני אברך בן תימן, ואני מאד רוצה להתפלל בבתי כנסת של בני תימן. אבל מאד מפריע לי כמה דברים, והיצעתי את הדברים לפני רבני תימן, ולא היה להם מענה לזה, ואולי כבוד הרב יוכל לעזור לי.

בקריאת התורה, נשאר אצלנו המנהג המובא (בגמרא) [בש"ס], שהעולה לתורה קורא בעצמו. ואם הוא טועה בקריאת התורה, יש הרבה קופצים עליו לתקנו. וזה גורם לי הרבה צער ועגמת נפש, כי אני מאד מתבייש כשיש לי טעות.

כמו כן לגבי התפילה, אצל בני תימן יש שתי נוסחאות. נוסח 'בלדי', שהוא הנוסח המקורי, כעין הנוסח שכתב הרמב"ם בחיבורו. והנוסח השני, הוא נוסח 'שאמי', שהוא כמעט דומה לנוסח בני עדות המזרח.

ברוב בתי כנסיות של בני תימן, יש נוסח קבוע. אבל אצלנו בבית הכנסת, אין נוסח קבוע, אלא מתפללים גם 'בלדי' וגם 'שאמי', וזה גורם להרבה ויכוחים בין המתפללים, איזה נוסח להתפלל? אם זה תלוי בש"צ, או ברוב המתפללים?

והרבה מתפללים ממורמרים עקב כך, והם הולכים להתפלל בבתי כנסת אחרים של בני אשכנז, או של עדות המזרח, וזה מאד כואב לי.

כשדיברתי על כך עם תלמיד חכם, אמר לי, מה אפשר לעשות? ככה זה. כי עזרא הסופר קילל אותם, שכולם יהיו ראשים, כי לא רצו לעלות לארץ ישראל בזמן בית שני. השאלה היא, האם זה נכון שעזרא הסופר קילל אותם? ואם כן, אני מבקש שאולי גדולי ישראל יעשו התרת קללות, כדי שישרור השלום והשלום בבתי כנסיות, כך שכל התימנים יהיו מאוחדים ולא ילכו למקומות אחרים.

כך סגנון השואל, פחות או יותר. מסתמא הסגנון הוא מעובד, אבל זהו תוכן השאלה.

הדבר הובא לידיעתי, בזכות ידידנו הרב נתנאל קרני הי"ו, הוא שהראה לי זאת – כי

הוא עונה בזה"ל, תשובה.

בני תימן יש להם מסורת קדומה, והמסורת שלהם טבועה בדמם. כמו כן מסורת הקריאה מושרשת היטב אצלם, והם בקיאים בפסוקים ובטעמים, ויש להם הרבה יראת שמים. ולכן, כל שינוי קטן, מכאיב להם מאוד. אינם יכולים לסבול שגיאה. לכן הם קופצים. וזה כלל לא קשור לקללת עזרא. אלא, הסיבה היא כדלעיל.

ובכל זאת, אין רצון הבורא שיהיו ויכוחים ומחלוקות בין בניו של מקום. ולכן צריך שרב בית הכנסת, יעשה פשרה בסדר התפילות, וכולם צריכים לקבל זאת על עצמם. גם בקריאת התורה, יש להעמיד אדם שיסייע לקורא, ורק הוא יתקן אותו, כדי שלא לבייש את הקורא. אשריו ואשרי חלקו.

בהמשך [בדף ל"א] הוא כותב דבר מאוד מעניין, לגבי העניין הזה שהתימנים לא יכולים לסבול שגיאה. וז"ל, המחלוקת שיש בנוסח התפילות, והטעם שהם כל כך מתקנים את בעלי הקריאה, היא לא מחמת הקללה, אלא מחמת שבווער בקרבם יראת שמים, וכל אחד רוצה לעשות את הישר והטוב בעיני השם יתברך.

כעת תשמעו היטב את דבריו, מה הוא מוסיף, אצל רפורמים, אין ויכוחים על נוסח התפילה. וכן לא לגבי קריאת התורה. אף אחד אצלם לא מתווכח על הנוסח, ולא על שום דבר. לא מעניין אותם.

זאת השוואה מעניינת. הקיצוניות הזאת. התימנים ככה, והצד השני הם הרפורמים. אצלם אף אחד לא מתווכח על נוסח, ולא על שום דבר. לא מעניין אותם.

ולא בגלל שהם יותר צדיקים. הרפורמים.

כי בדבר שנוגע בגשמיות, שם יש יותר ויכוחים ומחלוקת, אלא שהרוחניות לא מעניין אותם. הם לא מתווכחים על כך, כי אצלם זהו אינו נושא.

שאלה מהקהל: ישנו סיפור על הרמב"ם, שהוא פגש חכם ישמעאלי, והלך איתו לביהכ"נ וטעה בכוונה וכו'.

הדבר איננו מופץ ואינו מפורסם לציבור הרחב – תחת הכותרת מעשה חושב נוי העמודים וחשוקיהם, טבת התשפ"ג, 108]. הוא הראה לי זאת, כי הוא היה בטוח, שאותו אברך שאל אותי על כך. אבל אמרתי לו, לא. לא מיניה ולא מקצתיה. לא שמעתי שאלה כזאת. לא קיבלתי. עכ"פ לא זכור לי. לא היה אצלי. כי השואל אמר, 'זהיצעתי את הדברים לפני רבני תימן, ולא היה להם מענה לזה'. בודאי יש לנו מענה.

כעת תשמעו תשובה מאוד מעניינת של הגר"י זילברשטיין שליט"א, מה שהוא ענה על שאלתו. לולא ראיתי, לא האמנתי, שככה הוא יכתוב.

דרך אגב, בשב"ק זו, זכינו להיות ולהתפלל בבית מהרי"ץ והרש"ש בעיר נתיבות ת"ו, הבאתי בפניהם בשיעור לפני תפילת המנחה את הפרט הזה. אמרתי להם, שאינני יודע מיהו השואל, ומאין הוא. אבל מה שבטוח הוא, שהשאלה הזאת לא באה מהקהילה כאן בנתיבות. אף אחד לא קופץ בקריאת התורה, ישנו שקט. היתה איזו שגיאה, אזי ידידנו הוטיק הרב הגאון חיים מגארי שליט"א רב בית הכנסת, וגם ראש ישיבת עטרת שלמה (הגימ"ל) עם נקודה, אצלינו זה סימן להרפותה כידוע, ולא בהיפך), תיקן את הקורא, וכשהוא לא הבין, הוא אמר לו לחזור. זהו. כל הציבור היה בשקט. גם הם מתפללים שם, נוסח שאמי ונוסח בלדי ביחד. זאת אומרת, את ההוספות של שאמי, הם מוסיפים. או מי שיש לו יארצייט, אומר קדיש בנוסח שאמי. כבר במשך שנים, הם מתנהגים כך. הרב הגאון חיים מגארי הי"ו, הוא ב"ה מנהיג שם את הציבור בחכמה ובתבונה, בענוה, בשקט ובשלום. אין שום מתיחות, ואין שום דיבורים. משם, ודאי לא באה השאלה הזאת...

אבל מה, לצערנו ישנם מקומות אחרים כאלה. תשמעו את תשובת הגר"י זילברשטיין. בהתחלה הוא כותב את תמצית התשובה, ואח"כ הוא מפרט. אינני יודע, האם יהיה לנו זמן להמשך, אזי לכל הפחות נתחיל.

תשובת מרן שליט"א: נכון. זהו גם דבר חשוב. אתה מוסיף עוד נופך. הפרט הזה, איך שהם מקפידים לשמור על המסורת. הוא שינה בקריאת הפתח הגנובה של תיבת המזבח, והקהל לא ויתר לו.

חושבני, כי בלעדי שהיו מתקנים בקריאת התורה, אזי הדקדוק והדיוק בקריאה וכו', היו נעלמים מאתנו במשך הדורות. כפי שקרה בעדות אחרות, שאינם יודעים בכלל לקרוא, רק החזן יודע לקרוא. אבל אצלינו התימנים, כל הציבור יודע לקרוא. כולם עולים. כולם יודעים, כולנו חכמים כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה, וע"כ כולם מתקנים.

*

צריכים להרחיב בנושא דלעיל, אבל אסיים בדבר קטן, בכדי להסתכל בהשקפה נכונה כלפי הפרט הזה.

סיפר לי ידידנו רבי יואב שלם הי"ו, מעשה שהיה בשנים האחרונות של אבא מארי זצ"ל. אני לא הייתי אז שם.

כפי שאני זוכר את אבא מארי זצ"ל, הרי הוא היה בקי נפלא בע"פ בתורה שבכתב וגם בתורה שבע"פ, כידוע, ואינני זוכר מעולם שהיתה לו טעות בקריאת התורה. לא נשאר לי בזכרון. אינני חושב שהיה בכלל דבר כזה. אבל אירע פעם אחת שהוא עלה לקרוא בס"ת, והיה איזה דבר קטן, שהוא הסתפק לגביו. אינני יודע, מה בדיוק היתה השגיאה. נניח 'את' – 'את', משהו כזה. צירי או סגול. משהו קל. הוא הסתפק בכך, תוך כדי שהוא קורא בס"ת. אז הוא אמר לעצמו, טוב, אני אשים לב ואראה, אם אני אשמע איזה רחש, מישחו בקהל שעושה המהום, אזי כנראה שאני טועה. הוא החליט איך לקרוא, אבל היטה אוזן אל הציבור. כי אם יהיה משהו, איזה רשרוש, כנראה שישנה טעות, ואז הוא יתקן את עצמו.

הוא קורא, ומקשיב, והנה שקט דממה. אז הוא המשיך. אבל בכל זאת, ליבו היה נוקף, אולי טעיתי. לכן תכף כאשר חזר לשבת במקומו, מיד פתח את התאג, לראות איך כתוב. והוא רואה, כי אכן הוא טעה. לא קרא נכון.

הוא שאל את הציבור, תגידו לי, למה שתקתם? מדוע לא תיקנתם אותי? ענו לו, אם המארי ככה קרא, כנראה ישנה טעות בספר... אבל הוא אמר להם, כי הדבר אינו נכון. הייתם צריכים להעיר על כך.

בדרך כלל, אנשים מחפשים שלא יעירו להם. אבל, וכי זהו עניין אישי שלך, הכבוד שלך, האם טעית או לא טעית? הרי זהו כבוד שמים. גם שינוי הכי קל בקריאה, למרות שאיננו מעבב כי אין בכך שינוי משמעות, הקריאה הזאת היא פגומה. הרי בעין זה בס"ת, חסר או יתר, זהו דבר הפוסל. כגון אם חסר וא"ו, או יתר וא"ו, וכן יו"ד. וכדומה. אפילו שהדבר אינו משנה, כי לא שומעים זאת בקריאה. בכל זאת, הס"ת פסול. למה? מה קרה? בגלל שנוספה וא"ו אחת, או שהיא יתירה, ספר התורה פסול, וצריך להחזירו ולהוציא אחר?

אומר על כך הרמח"ל בספרו דרך עץ חיים, כי הקריאה בתורה, משפיעה קדושה על הקהל. ואם הס"ת פסול, אזי 'האורות לא נעשים כראוי'. דהיינו, הקריאה לא נותנת לציבור את העצמה והכוח, של קריאת התורה. מכיון שהס"ת לא נכתב כהוגן, ממילא הדבר פוגם במה שהקהל מקבל מן הקריאה. ולכן, אם ישנה טעות בס"ת, צריכים להחזיר אותו, כי זה לא נותן את מה שהקריאה צריכה לתת.

כדאי להביא את לשונו של הרמח"ל שם [זה נדפס גם בהוצאת אשכול, מצורף לסוף ספרו מסילת ישרים בדף קל"ה], כל האותיות שאנו רואים בתורה, כולם מורים על כ"ב אורות הנמצאים למעלה, והאורות ההם העליונים מזהירים על האותיות, ומכאן נמשכת קדושת התורה, קדושת הס"ת ותפילין ומזוזות וכל כתבי הקודש. ולפי הקדושה שבה נכתבים, כך גודל ההשראה וההארה של האורות ההם על אותיותיהם. ולכן ס"ת שיש בו אפילו פיסול אחד, נפסל כולו, כי אין ההארה עומדת עליו כראוי שיימשך ממנו הקדושה לעם בכח הקריאה בו ע"כ. [ועיין שיעור מוצש"ק נשא התשע"ה, ומוצש"ק כי תבוא התשפ"א]. אותו הדבר בנדון דידן, אם הקריאה הא פגומה, נכון דלא נפקא מינה, אבל זהו כפי שמביאים –

שערי יצחק – השיעור השבועי

תלמידי חכמים, בכדי להוציא לאור את הכתבים הללו. או אפשר בדרך אחרת, מכון וכדומה. וברוך ה', יש לנו כבר בשורה טובה, אני רואה זאת כסימן טוב מן השמים, הייתי מופתע מכך, כי ישנו כבר מישהו אשר התנדב לתרום למען העניין הזה, והוא הבטיח שידאג ל-10,000 ₪ בכל חודש, בשביל להחזיק זאת. אבל כמובן, זהו עדיין רק חלק קטן. זה רק שלישי, פחות או יותר, וצריך את ההמשך.

בכל אופן, הרעיון הזה איננו פשוט. צריך אדם אשר יקח את הנושא הזה על כתפיו, הייתי אומר 'פרוייקט', אדם שישב ויקדיש את עצמו לנושא הזה, תכניות וענייני כספים וכו', כל מה שנדרש לכך. אדם שזה יהיה הבניין של חיו, מה שהוא יעשה, מפעל חיים, לעצמו וכמובן לעדה בפרט, ולעם ישראל בכלל, כי הדבר הזה יביא לכולם תועלת.

גם ספרים שנדפסו, חלק גדול מהם יצאו בצורה לא ראויה, לא מסודרת ולא הערות ומקורות. קל וחומר אותם שיצאו לאור בצורה מדעית, כאילו זה רק מחקר, שינויי נוסחאות וכו'. צריך להדפיס מחדש שיתפסו מקומם הראוי אצל ת"ח, ובתי מדרשות.

דוגמא טובה לכך, הוא מדרש הגדול שיצ"ל ממש עכשיו ע"י מכון זכרון אהרן, עם פירוש נרחב וכו'. ממש מאיר עיניים. יישר חילייהו לאורייתא. וכמו שהרחבתי כבר שם בס"ד בהסכמתי.

כפי שאמרתי, ישנו כבר סימן טוב, כי מישהו כבר נתעורר – בתוך זמן קצר, דיברנו על כך רק לפני שבועיים [בשיעור מוצש"ק תרומה] – והוא התלהב מכך, והוא מוכן להירתם אל העניין הזה. לכן אני אומר, כי צריכים רק להוסיף ולהמשיך את העניין הזה. מי שיקח זאת על עצמו, חושבני בודאי כי [ישעיהו ס"ב, י"א] הִנֵּה שֹׁכְרוֹ אֶתוֹ וּפְעָלָתוֹ לְפָנָיו, הוא יעשה דבר גדול, להאיר את העולם בתורה, חלקים נוספים, שאינם ידועים.

כגון החידוש שאמרנו מקודם, כי המתים של בקעת דורא, ביטלו קידוש בליל שבת. מי שמע

אינני יודע מהו המקור, אבל שמעתי אומרים – כי אם נעשתה טעות בקריאת התורה, אזי הטעות הזאת תלויה ועומדת עד שיחזרו בשנה הבאה על הפסוק הזה, ויקראו אותו כהוגן. רק אז, הקריאה הזאת עולה.

מובן א"כ, כי זהו איננו עניין אישי. כפי שכתב האברך השואל, שהוא מתבייש כשיש לו טעות. על כך חושבני, מה הפירוש 'מתבייש'? תלמד טוב את הקריאה, ותדע. תשנן. וכי אתה רוצה לקרוא, באופן משובש? שהקריאה תהיה משובשת? זה לא מה שהקב"ה רוצה.

צריכים להוסיף כאן עוד כמה פרטים, אולם הזמן קצר והמלאכה מרובה. בעז"ה בנתיים נעצור כאן.

השם ברוך הוא יאיר דרכינו להמשך, שיהיה בדרך העולה במסילה העולה במעלה בית אל, אכ"ר.

'עושר' התורה בתימן. תוספת דברים בעניין הקמת בית מדרש לאברכים להוצאת כתבי חכמי תימן נע"ג. רציתי לסיים ולהגיד עוד דבר אחד, הקשור אף הוא מעט לגבי 'ברכת' עזרא.

דיברנו בעניין 'עוני תורה', ואנחנו מדברים כעת על 'העושר' של תורה. ברוך ה', כפי שאמרתי בעבר ישנם מאות ספרים – שאינם בהישג יד – מחכמי תימן נע"ג, במשך הדורות, אשר עד היום לא נדפסו.

אמרתי לת"ח אחד – הוא לא האמין למשמע אזניו – האם הינך יודע, כי מהר"ר יוחנן מזרחי זצ"ל, חיבר ספרים על כל הש"ס? מהר"ר יוחנן מזרחי, היה בתימן לפני כארבע מאות שנה. עד היום, נמצא על שלושים ושתים מסכתות הש"ס. וכן חיבורים אחרים שישנם. כגון של רבינו זכריה הרופא, שחיבר כ"ב ספרים. וכהנה וכהנה. כל הספרים הללו, לצערנו לא זכינו עדיין שיצאו לאור. ומה שהתחילו להוציא, אלו כמה דברים מעטים. המלאכה עדיין מרובה.

צריך למשל גם להשלים את סדרת ספרי פסקי מהרי"ץ, עם הבארות.

דיברנו בזמנו [שיעור מוצש"ק תרומה התשפ"ג] שצריכים להקים בית מדרש, בו ישבו אברכים

כזאת? מי ראה כאלה? הדבר לא נודע. זה רק מספרי חכמי תימן נע"ג. היו להם ספרים, אשר במשך הדורות הם נעלמו. ישנם עוד הרבה פניני תורה, מרגליות ממש, אשר טמונות בעפר, בכל מיני מקומות נדחים, וצריכים לחדש את האור הזה. ובזכות כך, הקב"ה יאיר אורו עלינו, אבי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

***

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אבי"ר.